

Fogalmazástanítás művészetórakon

1992 szeptemberében vezettük be Debrecenben, a Karácsony Sándor Általános Iskolában kísérleti jelleggel az egyik 5. osztályban a MŰVÉSZET komplex tárgyat, amelyet a szentlőrinci általános iskola segítségével adaptáltunk.

A tantárgy műveltségi anyaga átfogja a hagyományos értelemben vett irodalom, ének-zene, rajz tantárgyak anyagát, kiegészítve mozgástanulással, színészkedéssel, tánccal, szituációs játékokkal.

Ezt a programot jelenleg minden évfolyamon egy-egy osztály sajátítja el, s elérkeztünk az első művészeti osztály kimeneteléhez; vizsgaeredményeik, felvételi arányuk biztatás a folytatáshoz.

Mindezt azért tartottam szükségesnek a bevezetőben elmondani, hogy a későbbiekben leírt módszerek, bár speciális irányultságú gyerekekkel próbáltuk ki, véleményünk szerint más jellegű tanulócsoportokban is alkalmazhatók.

Legfontosabb célunk: az önálló tanulóvá nevelés, kreativitásfejlesztés; nyitott, közvetlen hangulatú órák kialakítása, eredeti gondolkodásmód, problémaérzékenység fejlesztése; kockázatvállaló, toleráns személyiségek teremtése.

Sikeres megvalósításához alkotó, kísérletező kedvű pedagógusokra volt szükség, akiket áthat a hivatás elkötelezett szeretete.

Az eredményekben tükröződő, örömteli nevelőmunkát szeretjük, ezért merem az iskolai munka belső megújításának eszközeit bizalommal felajánlani kipróbálásra, felhasználásra.

A következőkben leírt eljárások feltételezik a játékoságot, a spontaneitást, az ötletkereső, demokratikus légkör megteremtését. A változt gyakorlatokban nagyobb hangsúly kerül az individuumba, a gyermek gondolkodásának, szokáscsínének, érzékszervi mozgásos potenciáljának kibontására, amelyek együttesen a személyiségfejlesztést szolgálják.

1. Tegyük próbát! Adjunk a tanítványainknak – órán, stresszhelyzetben – egy papírlapot, s közöljük velük, hogy választott vagy megadott témára, de fogalmazniuk kell. Ugye nem könnyű feladat, még a felnőtteknek sem?!

A gyermek izgul, izzad a tenyere, semmi nem jut eszébe, de fülébe cseng az utasítás: *kötelező*.

Próbáljuk meg másképp! Ülünk körbe a tanulókkal, szemünk a mások szemével találkozik, kezdődhet a „mese”, a téma: *Stravinsky: Tavaszi áldozat*.

A pedagógus 2-3 rövid mondattal elkezd mesélni: „Menjünk vissza időben több ezer évet! Csukd be a szemed, s képzelj magad elé a lascaux-i ősember barlangját, a barlangrajzokat! Hallod az ősi sámánéneket, a ritmikus dobolást? Lábad már mozdulna az ősi dallamokra, szemed előtt megjelenik a tűz körül táncoló és ülő csapat, amely a tavaszi áldozatra készül...”

Feladat: Minden gyermek egy-egy mondattal továbbfűzi a történetet.

Nehezítve a feladatot, papírlapon tovább szövik a történetet írásban. Határidőhelyzetet teremtünk, pl. 10 percig írhatják a történetet. Nem szükséges a történet befejezéséig eljutni, sokkal célszerűbb a történet kibontására, gazdagítására törekedni. Amikor a határidő lejárt, ki-ki felolvassa az általa tovább szőtt történetet, s esetleg közösen fejezi be a csoport.

Ezután meghallgatják a *Sacre* választott részletét, amely esetleg még történetfolytatásra vagy módosításra sarkallhatja a csoportot.

2. Elbeszélő fogalmazás tanítása esetén kiváló ráhangoló hatás lehet a relaxáció.

Vivaldi: A tél c. tétele szól a magnetofonon – kinn esik a hó, tél van –, idézzük fel a meleg szobát, a gőzölgő teát, s ezzel párhuzamosan az együttlét melegét is felidézhetjük a gyerekekben.

A zenehallgatás után rögtön következzen a rajz: Mit láttál lecsukott szemmel? Miután az alkotómunkának vége, járják körbe a termet, nézzék meg egymás rajzait, és következhet a szavakba öntés: Mit rajzolt a tanuló? Miért azt rajzolta? Miért így rajzolta?

Ezek a gyerekek már nem ülnek görcsösen a papírlap mellett, hiszen manuálisan, az érzékszerveik segítségével közel kerültek a témához: alkottak, cselekedtek, s ennek elmondása, leírása kikívánczozik belőlük szavakkal is.

3. Leíró fogalmazás tanítása előtt alkalmas lehet egy valós közös élmény. Művészeti osztályaink közvetlen és tudatos kapcsolatban vannak a természettel: nemcsak a tanítási órák, hanem a művészeti táborok is ezt a célt szolgálják.

Arra ügyelnünk kell, hogy a gyerekek hajlamosak leírás helyett elbeszélést alkotni. Ezért az előkészítés gondos, körültekintő munkát igényel: séta vagy megfigyelés során folyamatosan kell irányítani figyelmüket a környezetre, a szépségre, s éreztetni velük az alkalmazható leírási módszereket.

Dvořák: Új világ szimfóniája csodákat művelhet városuk, falujuk bemutatásakor.

Feltétlenül oda kell figyelnünk a rajzolás pszichológiai hatására és szociológiai információs értékére. Erős érzelmi hatásra – művészeti osztályok közös kirándulása, múzeumi látogatás, tárlat – a tanuló önkéntelenül is kirajzol magából lappangó érzelmeket, sérelmeket, örömeket, amelyek addig rejtetten éltek benne anélkül, hogy tudta volna.

A zenehallgatáshoz kapcsolódhat a következő szituációs játék: „*Egyedül a nagyvárosban...*”

Egy csoporttag játssza, a többiek tetszés szerint vonhatók be. Azt kell kifejeznie, hogy egyedül van, tegyen saját ötlet és elképzelés szerint kezdeményező lépéseket kapcsolatfelvételre. Utána beszéljük meg, melyik volt a legkifejezőbb, és hogyan lehetne még a kapcsolatot felvenni!

4. A jellemzéshez – véleményem szerint – kiválóan alkalmazható „*Az én könyvem*” elkészítése. Lényege: a kéznél levő anyagokból bármilyen technikával (tépéssel, rajzolással, festéssel, formázással, nyírással, ragasztással, szénrel, vonalakkal...) a következő oldalakat alkotják a gyerekek:

„Ilyen vagyok”
„Az én hangom”
„Színeim”
„Kedvenc anyagom”
„Ilyen szeretnék lenni”
„A barátom”
„Az én szüleim”

A páros oldalakra pedig szóban próbálják megfogalmazni mindazt, amit a mellette lévő oldalon rajzzal fejeztek ki.

Szituációs gyakorlat: „*Néma kiáltás*”.

A csapat egyik tagjának az a feladata, hogy kiáltson, de hang nélkül. Igyekezzen olyan benyomást kelteni gesztusokkal, arckifejezéssel, amelyből a többiek rájönnek, hogy milyen jellegű volt a kiáltása; milyen tulajdonságú ember kiálthatta: üvöltés, felszólítás, biztatás, kétségbeesés, segítségkérés stb. Ha a csoport nem tudja megfejtetni, akkor hangosan kiálthat, s utána másik tanuló következik.

5. Témánk: „*A vonal*”

Teremben vagy a szabadban dolgozunk. A gyerekek csoportokat alkotnak, de ha valaki úgy kívánja, egyedül is dolgozhat.

Sok fonalat, spárgát kapnak, ezekből – különböző síkokban mozogva – hálókát hoznak létre, „beszönek” fákat, bútorokat, esetleg egymást is. Rácsokat vagy dekoratív pókhálókát szönek, labirintust építenek.

Idő és ambíció kérdése, mi mindent sikerül létrehozni. Az elkészült „műnek” nevet, címet adunk, rövid ismertetést, magyarázatot fogalmazunk.

Ezeket a címeket, elnevezéseket megőrizve, a feladat folytatásaként rajzban fejezzük ki magunkat. Rajzainkat a fonál-kompozíciók emlékéből és a hozzájuk fűződő asszociációkból, érzésekből építjük fel.

A cikkben közölt feladatok komplexek, hiszen tantárgyunkat az aktív művészeti gyakorlat komplexitása jellemzi.

Művészeti programunk, feladataink célja, hogy a kapcsolatokat úgy alakítsuk ki az egyes művészeti ágak között, hogy tanulóink megtanuljanak a világban nyitottan tájékozódni, problémáikkal kapcsolatban különböző alternatívákat mérlegelni.

Fogalmazástanításunk során azokat a lehetőségeket kerestük, melyekben a gyerekek az egyes feladatokhoz a saját élményviláguk felől közelíthettek, hiszen az ember csak abból tud kiindulni, amit ő gondol, érez, megél.

A nevelésnek épp az a dolga, hogy ezekből a valóságos, megélt történetekből, élményekből fellépő feszültségekből tanítson meg problémákat megfogalmazni.

DR. H. TÓTH ISTVÁN
Tanítóképző Főiskola
Kecskemét

A kiejtéstanítás gyakorlatának alapozása

HANGSÚLY- ÉS HANGLEJTÉS-GYAKORLATOK

Dolgozatomnak ebben a részében is kettős feladattal találkozunk. A helyes *hangsúlyozás kérdései* mellett a logikusan illeszkedő *hanglejtésgyakorlatokkal* foglalkozunk behatóan. E feladatok is szövegkörnyezetben, kontextusban érthetők meg és oldhatók meg kellő hatékonysággal.

A HANGSÚLY-gyakorlatok

Ismérvek – Háttérinformációk

A beszédben egy-egy szótagnak a környezőkhöz képest nagyobb hangerővel, emeltebb *hangerővel* történő kiejtését, ezáltal *kiemelését* nevezzük hangsúllynak.

A helyes hangsúlyozás szerteágazó törvényszerűségeit nehéz egyszerű szabályokba foglalni. Az elemi iskoláztatásában arra szorítkozhatunk, hogy gyakorlás közben néhány alapelvet tudatosítsunk. Ezek közül a legfontosabb, a legismertebb: a magyar nyelvben a szó *főhangsúlyos* helye az első szótag; a harmadik, az ötödik, valamint az összetett szó utótagjának első szótagja *mellékhangsúlyt* kaphat. A főhangsúly erősebb nyomatékot jelent (jele: =), míg a mellékhangsúly gyengítettet (jele: ~).

A főhangsúly érzelmi vagy ritmikai okokból el is tolódhat.

A hangsúly a mondatban él, abban tölt be tájékoztató és/vagy befolyásoló szerepet. A beszélő – szándékának megfelelően – a mondaton belül elkülöníthet *szóhangsúlyt*, *szakaszhangsúlyt*, *mondathangsúlyt* és *szólamhangsúlyt*. Egy vagy több hangsúlyozási szakaszból áll a szólam. Egy főhangsúllyal, egyetlen levegővel, megszákítás nélkül ejtjük ki, hiszen szoros értelmi-érzelmi egységről van szó. A mondatban csak azt a mondatrészt (szót) hangsúlyozzuk, amelyik fontos a közlemény szempontjából. Ezt a kommunikációs helyzet, a szövegösszefüggés s a mondat értelme dönti el. A magyar hangsúly így egy nagyobb egységre, a szakaszra terjed, ezért beszélünk szakaszhangsúlyról. A legfontosabb szakaszt a mondathangsúllyal nyomatékosítjuk.